

L'HERBA I LA HISTÒRIA A LA VALL DE SANTA LLÚCIA DE PUIGMAL

Joan Godori i Moragas

PRÒLEG

El llamp pot acabar amb la sobèrbia de l'arbre, la dalla amb el més ufanós sembrat, el pas del temps amb el perfum de totes les flors; però l'herba no serà mai extingida, l'herba té una bellesa indestructible i és font de riquesa. L'Herba és immortal.

I voldríem també dir que l'herba i el bestiar han mantingut un destacat protagonisme en el curs de la història del Comtat de Besalú, i han fet possible que el més aspre racó sigui avui pastura, i que hagin pogut sobreviure aquells pastors, primers pobladors de les nostres contrades, dels quals tots nosaltres som descendents i hereus.

* * * * *

La presència de l'home a la Vall de Santa Llúcia de Puigmal comença quan els primers pobladors dels plans de Bianya, a la recerca de seguretat, s'endinsen per aquestes riberes i es vénen a establir a Les Palomeres, indret aturonat amb excel·lents pastures i d'òptima defensa en estar protegit per la confluència de dos cursos d'aigua.⁽¹⁾

Centúries després, ja durant la PAU ROMANA, s'aplanen uns terrenys adients, prop també de les riberes. Cal esmentar que en un altre indret de desnivell suau, prop d'una confluència d'aigües, s'hi crearen feixes, presidides ara per les ruïnes del casal de HORT MORER⁽²⁾. Pel fons de la Vall, i no pas lluny d'ací, transcorria una Via Romana secundària que portava de Bianya a Sant Joan de les Abadesses per la collada de Sentigosa^(3 i 4).

I més tard va venir per a la Vall el temps en què va assolir la més llarga plenitud demogràfica i va arribar també a la màxima explotació dels seus propis recursos. Va coincidir amb l'esclat i culminació del període Romànic. En són testimonis els tres ponts, l'esglesiola de Santa Llúcia i les feixes amb parets seques que s'arraparen a la muntanya fins al cim de la serralada. Els dos molins fariners possiblement s'establiren en aquesta època.

I ja en temps quasi actuals, superats llargs segles de pesta i altres calamitats, la medicina posa fi a la mortalitat infantil, que havia fet fins llavors tan greus estralls. Són els anys que visqueren els nostres besavis. Les feixes del període romànic

tornen a ser conquerides, però per un temps molt breu, perquè ja la Revolució Industrial reclama la mà d'obra dels camperols.

I ja tot seguit calia portar la llet a les ciutats i calia munyir. I les vaques varen ser empresonades dins dels corral·ls.

A les muntanyes, mentrestant, la bardissa cobria d'ombres la pastura⁽⁵⁾.

* * * * *

EPÍLEG

I d'ombres es cobreix també el nostre esperit, i el desànim vol fer-nos deixar aquests aspres camins.

Però no ho farem; ens mantindrem fidels a la Nostra Vall perquè nosaltres, fills i hereus d'aquells primers pastors, tenim la certesa que algun dia el bestiar tornarà a pasturar a les muntanyes, doncs l'herba no ha mort encara mai.

L'Herba ha sobreviscut a la desolació de les guerres i, confiada, ha esperat la Pau.

En la guerra ha arrelat dins les roderes dels canons.

En la Pau ha escrit amb lletres de prosperitat les més belles pàgines de la Història del nostre Comtat de Besalu.

La Vall de Bianya, agost 1988

NOTES

(1).- Cal agrair a la intuïció del nostre investigador A. Noguera i Massa, el fet de poder destacar l'existència d'aquest turó de LES PALOMERES. El significat de l'arrel cèltica PAL encara avui és desconegut pels erudits. Hauríem d'aprofundir la investigació sobre aquests primers pastors que, vinguts del centre de Europa, ens fan conèixer l'ús dels metalls i s'estableixen a Bianya i no pas a les altres valls d'Olot.

És evident que fem referència a les pacífiques invasions indoeuropees (o cèltiques, si més us plau) del primer mil·lenari abans de Crist.

Possiblement penetraren dins d'aquestes contrades després de passar el Pirineu per les baixes collades de Ribelles fins aconseguir la vall del Llierca. Remuntaren el curs del Fluvià i es decidiren a poblar la Vall de Bianya, ja que varen trobar les altres valls ocupades per anteriors assentaments humans en coves i baumes (utilitzades pel antics pobles del Neolític).

Bianya, per la seva formació geològica, amb escasses fractures, no és propícia a la creació de baumes. Per altra banda, aquests pastors tampoc no les necessitaven, ja que vivien en cases circulars de pedra, amb cobertes de branques i herbes seques. Varen deixar algunes restes al Pla de Gibrella,

i més tard, tal vegada amb motiu de la inestabilitat que patí el país durant les Guerres Púniques, s'assentaren en llocs aturonats, com el ja esmentat de LES PALOMERES.

Altres topònims com Castellar, Castilla o bé Castellet, tots ells a Bianya, ens fan sospitar que pertanyen a indrets on la gent s'acollia en busca de seguretat.

(2).- Aquest nom d'HORT MORER, transcrit de documents notariais, ens fa palpar la presència romana. Amb el permís dels erudits ens preguntem si pot significar el mateix que HORTO MODER, (hort de proporcions mitjanes), que tots coneixem transformat en HORTMOIER.

Ací voldríem fer constar que el nostre recordat Ramon Grabulosa esmenta a "Les Valls d'Olot" que HORTO MODER és també una denominació, aplicada des de l'antigor, a la Vall del Bac.

(3).- Aquest camí ha estat ja esmentat per J. Casas i Genover a "La Via Romana del Capsacosta". De sempre, hem suposat que aquesta via segueix un camí pre-romà, utilitzat pels pastors per portar el seu bestiar des de Bianya a les valls altes del Ter (transumància: hivern al pla, estiu a la muntanya).

(4).- Per conèixer millor les pràctiques ramaderes d'aquest període de la PAU ROMANA, creiem oportú l'estudi del tractat "De Re Rústica" de Luci Columela, escriptor hispano-romà nascut a terres de l'altra banda de l'Ebre, però de criteri tan proper al nostre que ja el segle I d. de C. ens parla de la necessitat de potenciar la ramaderia per tal de mantenir aquell ancestral equilibri entre el bosc i la pastura. "El bestiar amb les dents talla l'herba i li dóna nova força per brotar, i amb els propis excrements facilita la naixença de noves pastures. En canvi, amb el trepig de les potes, la bardissa és eliminada".

I ara voldríem nosaltres afegir que amb l'ajut del bestiar, l'home ha conquerit el seu entorn i ha enriquit el valor estètic del paisatge. La Natura, agraïda, ha donat a l'home solucions a les seves vitals necessitats.

Els que en aquests indrets anhelem la recuperació de les pastures, sabem que sense la presència del bestiar és impossible per a l'home i les seves eines de tall mantenir neta la boscúria. I, a més, voldríem ressaltar que les ombres de l'excés d'arbolat perjudiquen de tal manera la qualitat de l'herba que s'arriben a trencar les condicions d'equilibri, ja que en perdre el bestiar el seu incentiu per endinsar-se en el bosc, se n'apodera la bardissa i es degrada l'estètica de l'entorn, a més que es minva l'economia del ramader i, en conseqüència, la de la pròpia nació.

(5).- Ací voldríem constatar la greu pèrdua que, per al patrimoni genètic de la nostra nació, representa la desaparició de les nostres races autòctones que mantenien l'equilibri ecològic a les muntanyes. No solament les vaques suïsses i les holandeses rebutgen les agres pastures, sinó que són incapaces d'arrapar-se als forts pendents i terrenys accidentats.

LA CONFRARIA DEL ROSER

La G.E. Catalana explica que la propagació del rosari i la consagració de les seves confraries tingué lloc a partir del 1571, després del triomf naval de Lepant, que motivà la instauració de la festa universal del rosari, el primer diumenge d'octubre, coneguda amb el títol del "Roser de tot lo món". D'aleshores i fins cap al 1620 sorgiren altars del Roser... quasi sempre aïllat a les velles esglésies romàniques, com annex, cobert de servicions gòniques amb una clau que volta amb la Mare de Déu i a la fi envoltat d'un rosari o cercle de roses."

L'annual festa del rosari, en la fèl·lic conjunció de l'excit primaveral i l'alegria pasqual, omple de carivallada tot tot el país. Els llagarers i viles s'envolaven amb celebracions populars, de les quals se'n conserva una de tan viva, a la nostra comarca, com és el Ball del Gambeto, a Moladura.